

De rechtvaardige rechters

Twee zaken zijn in België moeilijk, zoniet onmogelijk te vinden: het gestolen paneel van de *Rechtvaardige Rechters* van de gebroeders Van Eyck¹ en een amicale federale regering van Vlamingen en Franstaligen.

Voor het eerste voel ik mij persoonlijk enigszins verantwoordelijk. Omdat ik in dezelfde gemeente woon als de vermoedelijke dief of heler van de *Rechtvaardige Rechters*; hij was er koster en politicus. En ook omdat ik vooralsnog geen enkele poging heb ondernomen om het paneel terug te vinden, zelfs niet door met een detectieboor te prikken in de 450 jaar oude linde op het dorpsplein van Massemen, de enige verdachte plek in Vlaanderen waar nog geen Lam Gods-onderzoeksteam is neergestreken.

Voor het tweede voel ik mij echter geenszins verantwoordelijk. Omdat dát euvel haast zeker het product is van onze complexe geschiedenis.

Over die complexiteit heeft een jonge historicus enkele jaren geleden in dit tijdschrift trouwens nog opgemerkt dat vooral de historici daar beter van worden.² Die uitspraak was ernstig bedoeld en zij bevat daarenboven een hoog waarheidsgehalte.

De wetenschappelijke historiografie heeft dus te lande nog toekomst en wordt mogelijkerwijs nog een knelpuntberoep – een term die door de recentste Van Dale-bijbel wellicht niet toevallig “*Belgisch Nederlands*” wordt genoemd –.

1. *De Rechtvaardige Rechters* is een deel van het veelluik *Het Lam Gods*, geschilderd door Hubert en Jan Van Eyck. Het paneel werd – samen met een ander paneel (*Johannes De Doper*) – tijdens de nacht van 10 op 11 april 1934 ontvreemd uit de Sint-Baafskathedraal in Gent. Het bisdom Gent weigerde het losgeld van één miljoen Belgische franken te betalen, maar kon wel het (iconografisch minder belangrijke) paneel van *Johannes De Doper* recupereren.

2. “*België is tot grote vreugde van historici een complex land met een complex verleden waarin religie, klasse en taal voor de nodige breuklijnen gezorgd hebben*”: M. Van Ginderachter, *Communautaire breuklijnen en de ‘from below’-aanpak in de historiografie van de Vlaamse beweging*, Acta van het colloquium *Nationale bewegingen & geschiedschrijving, Antwerpen 15 oktober 2004*, Bijzonder nummer *Wt*, jg. 64, 2005, p. 81.

Over de vroege 19de-eeuwse ontstaansgeschiedenis van dit complexe België heeft Lode Wils in het voorgaande nummer van dit tijdschrift (*Wt*, jg. 66, 2007, nr. 3, pp. 199-227) reeds opgemerkt dat de gebeurtenissen van 1830-1831 de slotfase vormden van een passage van de Belgische protonatie doorheen de grote politiek-maatschappelijke en culturele mutaties na de Franse Revolutie.

In het tweede deel van zijn bijdrage *1830: van de Belgische protonatie naar de natiestaat* ontwikkelt hij thans de stelling dat de periode 1829-1830 de "terminale crisis" vormde van het Koninkrijk der Verenigde Nederlanden. Terwijl koning Willem I definitief had laten verstaan dat hij de (door velen verlangde) ministeriële verantwoordelijkheid definitief afwees en elke kritiek op het regime beschouwde als kritiek op de dynastie, groeide in het Zuiden de synergie in het verzet tussen klerikalen, liberalen en radicale anti-autoritaire groepen.

In de vervreemding tussen het Noorden en het Zuiden en de uiteindelijke revolutionaire nationaal-liberale oppositie vanuit het Zuiden, speelde de taalproblematiek, aldus Wils, een minder belangrijke rol dan het klerikale element en de liberale aversie tegen het vorstelijk absolutisme van Willem I. Ook "de aangevoelde uitsluiting van de Belgen uit het openbaar ambt en vooral uit de leiding van de staat, had er een veel groter aandeel in", aldus de auteur.

De hierboven gesuggereerde, ingewikkelde verwevenheid van historische elementen en politiek-maatschappelijke besluitvorming in België vertaalt zich in de institutionele geschiedenis van het land.

Bovendien werd die verwevenheid beïnvloed door de belangrijkste internationale omgevingsfactoren van de zogenaamde 'korte twintigste eeuw'. Met name het kolonialisme, de (wereld)oorlogen en de ontwikkeling van tendensen die soms culmineerden in dominante regimes, zoals het communisme, het fascisme, het nationaalsocialisme, de economische crisissen en de vertrouwenscrisis inzake de democratische ordening van de maatschappij.

Niet minder ingewikkeld werd het toen al die omgevingsfactoren geheel of gedeeltelijk gingen samenvallen met de Belgische interne situatie, inzonderheid tijdens de twee wereldoorlogen.

Als men de fysieke en morele ellende even terzijde laat, dan is het correct te stellen dat de waarheid vaak de grootste verliezer van de oorlogen is.

Omtrent dat laatste thema ontwikkelt Luc Vandeweyer in dit *Wt*-nummer zijn *Een "houthakker" moet naar huis*, een bronnenpublicatie over de radicale flamingant Ward Hermans (1897-1992). Die oorlogsvrijwilliger en radicaal lid van de Frontbeweging, werd in 1929 – en opnieuw in 1939 – vnv-parlements lid en legde daarbij een betwist parcours af. Maar zijn bekendheid dankt Hermans toch vooral aan het feit dat hij uitgroeide tot het mythische symbool van de 'Vlaamse houthakkers'.

De zogenaamde 'houthakkers van de Orne' waren de enkele Vlaamsgezinde frontsoldaten die in 1918 van het oorlogsfront werden verwijderd en naar een (houthakkers)kamp in Normandië werden gezonden. Zij werden pas enkele maanden ná de wapenstilstand van 11 november 1918 gedemilitariseerd. Mede door de o.m. via Hermans verspreide beeldvorming, waren zij martelaren-van-de-goede-zaak, die uitgerekend vanwege hun Vlaamse idealen tot zware arbeid in Franse strafkampen werden verplicht.

Op basis van de brieven die Hermans na de bewuste 11 november 1918 richtte aan zijn familie in Turnhout, onderzoekt Vandeweyer het waarheidsgehalte van het slachtofferbeeld dat Hermans' loopbaan steeds heeft vergezeld als een aureool.

Diezelfde status zou Hermans overigens toelaten om tot bij zijn dood in 1992 een recurrente financiële ondersteuning te verwerven, o.m. vanwege de organisatie Broederband.³

In *Van "de soldaat Johan" tot "Herman den ss-soldaat"* peilt Romain Vanlandschoot naar de verhouding én de verstrengeling tussen literatuur, Vlaamse beweging en collaboratie tijdens de Tweede Wereldoorlog.

De auteur stelt daarbij het vizier scherp in op het politieke en culturele Nieuwe-Ordekader (vnv en DeVlag) waarin het literair-artistieke tijdschrift *Westland* ontstond. Dat eenheidstijdschrift zou in de plaats treden van de korte tijd voordien verdwenen publicaties *De Vlaamsche Gids*, *Volk* en *Vormen* en bovendien het prestigieuze *Dietsche Warande* bewust verdringen.

De populaire romancier – van o.m. *De soldaat Johan* – én gezaghebbende Vlaamsgezinde militant Filip De Pillecyn (1891-1962) werd de centrale figuur in de langdurige aanloopperiode van het tijdschrift. De Pillecyn dankte die rol aan zijn belangrijke inbreng in de nieuwe, "völkische" oriëntering van het culturele leven in Vlaanderen én aan zijn nauwe banden met zowel het vnv als het concurrerende DeVlag. Daarenboven genoot hij grote achting en waardering in Duitse intellectuele en artistieke kringen.

3. Broederband ontstond in 1964 in de regio Aalst uit enkele (over geheel Vlaanderen verspreide) groepen individuen en families die betrokken waren bij de repressie na de Tweede Wereldoorlog. Hoofddoel was het doorbreken van het sociale en politieke isolement waarin velen waren terechtgekomen. Als organisator van talrijke dodenherdenkingen en allerlei samenkomsten en als de uitgever van het invloedrijk tijdschrift *Broederband*, vervulde de vereniging een belangrijke rol in de heropleving van het politieke Vlaams-nationalisme tijdens de zestiger en zeventiger jaren van vorige eeuw. De organisatie fuseerde in 1997 met het Borms Documentatie en Actiecentrum uit Antwerpen en bleef nauwelijks nog actief als zelfstandige vereniging. (Volledigheidshalve dient hier vermeld dat Luc Vandeweyer in zijn artikel geen band legt tussen Ward Hermans en Broederband.)

Duurde de ontwikkelingsperiode van *Westland* – in verhouding tot de steile ambities – behoorlijk lang (van de zomer van 1940 tot de lente van 1942), het hoofdredacteurschap van De Pillecyn was des te korter. Het duurde slechts van juni tot december 1942. Romain Vanlandschoot leidt uit zijn onderzoek af dat De Pillecyn zich gehinderd voelde door een al te opdringerige DeVlag- en ss-invloed. Daarenboven zou ook de formeel afgekondigde onverenigbaarheid tussen het VNV-lidmaatschap en dat van de DeVlag De Pillecyns aftocht bevorderen.

Blijkbaar had Filip De Pillecyn zich een ander en idealistischer beeld gevormd van wat een leidinggevende literaire publicatie in een culturele collaboratiecontext moest betekenen. Dat hij uiteindelijk niet verzeilde in “*het kiekje*” van “*de meest extreme collaborateurs*” heeft hem wellicht behoed voor een totale wegdeemstering na de Tweede Wereldoorlog. Hij beleefde integendeel een onbetwistbare rehabilitering als kunstenaar.

Mogelijks hebben de artistieke rechters zich daarbij rechtvaardig getoond.

FRANS-JOS VERDOODT | REDACTIESECRETARIS WT